

Culegere text: Gheorghița Apostol
Redactare, tehnoredactare: Andreia E. Breaz
Colecție: *ACADEMICA*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SACHELARIE, OCTAVIAN MIHAIL
Lecturile publice și trabucurile „Monte Cristo” /
Octavian Mihail Sachelarie
Cluj-Napoca: Ecou Transilvan, 2024
ISBN 978-630-311-214-5
821.135.1

© Octavian Mihail Sachelarie
Toate drepturile sunt rezervate.
Nici o parte din această lucrare nu poate fi reprodusă
fără acordul Editurii și al autorului.

Editura ECOU TRANSILVAN, Cluj-Napoca, 2024
Editor: Nadia Fărcaș
E-mail: office@edituraecou.ro
Telefon: 0745828755; 0364730441
www.edituraecou.ro

OCTAVIAN MIHAIL SACHELARIE

LECTURILE PUBLICE
ȘI
TRABUCURILE „MONTE CRISTO”

Editura Ecou Transilvan
Cluj-Napoca
2024

CUPRINS

<i>Despre autor</i>	7
<i>Câteva cuvinte lămuritoare</i>	11
Capitolul I. LA ÎNCEPUT A FOST CUVÂNTUL	13
Oralitate și scriere – două moduri de a privi lumea	15
Tăblițele cuneiforme Assurbanipal și Biblioteca din Ninive.....	24
Scrierea hieroglifică: papirus, Egiptul antic, Biblioteca din Alexandria.....	29
Din Mesopotamia până în contemporaneitate. O scurtă incursiune în istoria bibliotecilor	35
O minune a Antichității: Biblioteca din Alexandria (Egipt).....	49
Gutenberg – „Omul mileniului”	54
Gutenberg, primul tipograf din Europa? Maeștri ai tiparului.....	62
Incunabilele, comori ale artei tipografice.....	70
De la incunabul la cartea de mare tiraj.....	73
Ieromonahul Macarie și „incunabilele tipografiei române”	82
Bibliotecile românești – un patrimoniu cultural național și european. O istorie condensată	87
Cartea în spațiul românesc (1508 – 1830)	96
Democratizarea lecturii. Începuturile cărții de masă în spațiul românesc	103
Capitolul II. CARTEA, LECTURA, BIBLIOTECA	
ÎN MILENIUL 3. SPRE CE NE ÎNDREPTĂM?	111
Viitorul sună la ușă. Răspundem?	113
Pași către biblioteca digitală. Proiectul Google sau Contradicția dintre informație și cunoaștere.....	122
Bibliotecile în „A Patra Revoluție Industrială”	134
Amurgul lecturii și al cărții?	145

Între „Noua Cenzură” și „Poliția Gândirii”.	
Despre progresismul actual	158
„Secolul singurătății” – despre comunicare într-o lume a tehnologiei	173
Elogiu lecturii	183
Pactul pentru Lectură – drumul către o societate a cunoașterii.....	190
Cenzura (prin foc). Distrugerea de cărți și biblioteci	193
Măria Sa, Cititorul... sau Utilizatorul?	206

Capitolul III. ÎNTÂLNIRI SPECIALE – ROMANE, SCRITORII, PERSONALITĂȚI CULTURALE, IDEI.....	225
„Drepturile imprescriptibile ale cititorului”	227
Lecturile publice și trabucurile „Monte Cristo”	230
Ray Bradbury – „Omul cu Nume de Carte”	234
De la Biblioteca din Alexandria la Morgan Library.	
Mitul bibliotecii: nemurirea spirituală.....	252
Mario Vargas Llosa și Gabriel García Márquez – destine diferite, aceeași patimă pentru literatură.....	259
„Librăreasa din Paris”.	
Lectura – utilitatea „credinței” în hazard.....	267
Umberto Eco – „A Library of the World”	275
Mircea Eliade la Radio București.	
Despre carte, lectură și bibliotecă	283
Cărțile și lecturile „de căpătâi”	298
Despre elitele unei națiuni.....	311
Magia poveștilor	314
Pink Floyd. „Dărâmați zidurile dintre noi!”	318
Tandrețe și desăvârșire	327

O parte dintre abordările prezentate au apărut deja în reviste culturale cunoscute, altele sunt dezvoltări ale unor puncte de vedere expuse în reviste de specialitate sau în volume proprii. Evident, veți regăsi și teme noi care privesc contemporaneitatea, dar și unele „întâlniri” speciale pe care le veți regăsi în ultimul capitol al volumului. Și aici îmi aduc aminte de cuvintele distinsei doamne Mariana Constantinescu, din *România literară* (14 iulie 2023), care, referindu-se la „seducătorul Liviu Ciulei”, spunea: „La Tokio, demult, profesorul de budism m-a vindecat de laringită; mi-a spus, într-o zi, privind apa alunecând printre pietre: *Între Viață și Moarte mai este un singur lucru. Alegerile*. Hmmm... aici nu am excelat. Dar aș adăuga, dacă l-aș mai întâlni pe budistul meu: *și ÎNTÂLNIRILE*. Liviu Ciulei este acea Întâlnire. Pentru că el m-a ales pe mine.”. Mă regăsesc în aceste cuvinte. Mulțumesc lui Dumnezeu, am fost ales, pe viață, de „prietenii fideli” (cărțile, bibliotecile, lecturile), dar și de oameni minunat construiți cultural și emoțional. Sincer mă bucur că pot să împărtășesc câteva astfel de „întâlniri” minunate.

Dar gata cu lămuririle! Vă invit la lectură, vă invit să intrați într-o lume a emoțiilor și a cunoașterii. Pași către o societate a înțelepciunii?...

Octavian Mihail Sachelarie
octombrie 2024

Capitolul I

LA ÎNCEPUT A FOST CUVÂNTUL...

„Să-mi lase mie doar regatul slovei...”

William Shakespeare

„Fixarea în cuvinte este singura formă de perpetuare a frumuseților contemplate, singura formă de conservare a emoției trăite.”

Ana Blandiana

„Tipografia, ca primă formă mecanizată a unei meserii manuale, este ea însăși un exemplu perfect nu de știință nouă, ci de cunoaștere aplicată... Odată cu Gutenberg, Europa intra în faza tehnologică a progresului, fază în care schimbarea însăși devine norma arhetipală a vieții sociale... Tipografia a tins să transforme limbajul dintr-un mijloc de percepție și explorare, într-un bun de consum transportabil”.

Marshall McLuhan

Oralitate și scriere – două moduri de a privi lumea

S-au scris mii de tomuri despre carte, iar definiția ei a însemnat multiple abordări. Nu s-a ajuns la o definiție unanim acceptată. Nu credem că este posibil, pentru că, dincolo de cartea-obiect, ea are și suflet. O spunea regretatul Nicolae Manolescu...

Și, iată, cartea supraviețuiește de 500 de ani, iar Gutenberg își savurează, probabil, victoria asupra uitării. Mihail Sadoveanu afirma că tiparul este *acea putere fără de moarte care mișcă umanitatea în progresul ei neconținut*, iar Marshall McLuhan, în „Galaxia Gutenberg”, arăta: *Tipografia, ca primă formă mecanizată a unei meserii manuale, este ea însăși un exemplu perfect nu de știință nouă, ci de cunoaștere aplicată... Odată cu Gutenberg, Europa intră în faza tehnologică a progresului, fază în care schimbarea însăși devine norma arhetipală a vieții sociale... Tipografia a tins să transforme limbajul dintr-un mijloc de percepție și explorare, într-un bun de consum transportabil.*

De la cele mai vechi cărți, care sunt considerate a fi tăblițele cuneiforme din Mesopotamia și papirusurile din Egipt (1) și până la cărțile electronice din zilele noastre, schimbările au fost fundamentale, schimbările tehnologice fiind în strânsă corelație cu transformările sociale. Cartea, indiferent de suportul pe care este scrisă, este o invenție revoluționară, asigurând foarte larg comunicarea. René Maheu

remarca: *Cartea este instrumentul de comunicare cel mai sigur, cel mai ușor de mânuit care a fost inventat vreodată, este prima care a permis gândirii umane să învingă timpul, apoi spațiul.* (2) Și, mai mult decât atât: *Orice istorie a producției de carte, a comunicării prin intermediul cărții este, în același timp, o istorie a accesului la carte a unor categorii sociale din ce în ce mai numeroase.* (3)

Aceasta a fost și este în continuare marea miză – democratizarea accesului la informație și, implicit, la cunoaștere, într-o lume din ce în ce mai dependentă de tehnologiile de comunicare. Într-o nouă eră a oralității, cuvântul scris nu va dispărea, cartea tradițională continuându-și destinul.

La începuturi a fost însă oralitatea, cea tradițională, care a însoțit multă vreme umanitatea... Oralitatea a fost mult timp o „tehnică de comunicare” bazată pe comunicarea inter-personală. Era o cultură care avea în centrul său un înțelept, cel care era depozitarul memoriei colective și care își extrăgea întreaga putere din această „cheie” pe care o deținea. Prin urmare, accesul la cunoaștere era unul limitat, fenomen care s-a perpetuat odată cu apariția scrierilor. „Legământul tăcerii” presupunea că tezaurul cunoașterii aparținea unui grup de inițiați. Pericolul a fost conștientizat: apariția culturii scrise însemna posibilitatea de împrăștiere și de democratizare a informației și a cunoașterii, deci posibilitatea contraargumentării, neproductivă pentru un angrenaj al puterii considerat imuabil. (4) După cum aprecia și Albert Flocon, în excelentul studiu intitulat „Universul cărților. Studiu istoric de la origini până la sfârșitul secolului al XVIII-lea” (trad. rom. 1976), evoluția scrierii și a materialelor

suport ale scrierii au fost procese care s-au petrecut în afara comunităților umane largi, având drept destinatari un cerc restrâns de inițiați, grupați în jurul puterii – „cultura manuscrisului”. La începuturi, semnul scris era un simbol magic, destinat comunicării cu divinitatea, fiind apanajul celor „aleși”, preoții și vrăjitorii, adică o castă specială. Pe acest lucru se baza și puterea lor materială și spirituală. Odată cu apariția scrisului, cultura orală, bazată pe o puternică dominare afectivă, proprie unei receptări auditive, a fost pervertită, Biserica găsind soluția în cărțile auditive, orale. Biblia este un exemplu sugestiv: aceasta poate fi recitată sau cântată în timpul slujbei religioase, iar credincioșii o rețin afectiv, fiind impresionați auditiv. Celelalte cărți, care se abăteau de la acest principiu, erau considerate periculoase și erau interzise. „Index librorum prohibitorum” nu însemna altceva decât o variantă a „legământului tăcerii” și a păstrării statutului oral al cărților ce nu trebuia să ajungă la „urechea maselor ce nu știau să citească”. (5) În acest caz, cultura manuscrisului a putut fi controlată de religiile de mare cuprindere, tocmai prin caracterul ei mistic, „interzis”. Apariția tiparului va fi revoluția care va „îngropa” axioma „crede și nu cerceta”, tocmai prin posibilitățile de transmitere a cunoștințelor.

Dar a mai fost ceva, dincolo de „obsesia puterii” care făcea din scriere (din carte) un adversar de temut: nu cumva difuzarea în masă a scrierilor ar fi însemnat o sărăcire a esenței umane? Fiecare ar trebui să gândească pe cont propriu, să treacă totul prin mintea sa și nu prin mintea altora. Platon, în dialogul „Phaidros”, descrie o discuție între faraonul Thamus și zeul egiptean Theuth, savant, cel care

descoperise literele, numerele, geometria și astronomia. Theuth îi cerea faraonului să răspândească printre egipteni arta și știința, în timp ce Thamus dorea lămuriri despre folosul fiecăreia dintre ele. Când a venit la rând problema literelor, zeul a afirmat că scrierea i-ar face pe oameni *mai înțelepți și mai cu ținare de minte: găsit a fost leacul uitării și deopotrivă al neștiinței*. Faraonul Thamus ar fi replicat: *Preapriceputule meșter Theuth, unul e chemat să nască arte, altul să judece cât anume dintr-însele e păgubitor sau de folos celor care se vor sluji de ele. Tu, acum, ca părinte al literelor, și de dragul lor, le-ai pus în seamă tocmai contrariul a ceea ce pot face ele. Căci scrisul va aduce cu sine uitarea în sufletele celor care-l vor deprinde, lenevind-le ținerea de minte; punându-și credința în vis, oamenii își vor aminti dinafară, cu ajutorul unor icoane străine, și nu dinăuntru, prin caznă proprie. Leacul pe care tu l-ai găsit nu e făcut să asigure ținerea de minte, ci doar readucerea aminte. Cât despre înțelepciune, învățăceilor tăi tu nu le dai decât una părelnică, și nicidecum cea adevărată. După ce cu ajutorul tău vor fi aflat o grămadă de prin cărți, dar fără să fi primit adevărata învățătură, ci vor socoti că sunt înțelepți, nevoie mare, când de fapt cei mai mulți nu au nici măcar un singur gând care să fie al lor. Unde mai pui că sunt și greu de suportat, ca unii ce se cred înțelepți fără de fapt să fie.* (6)

Acest dialog surprinde confruntarea între două filosofii: una, a anticilor care considerau timpurile arhaice perfecte, cealaltă, a modernilor care priveau lumea în devenire, în evoluție, în dezvoltare, odată cu trecerea timpului. Cultura orală includea în ea misticul și miticul, „Mitul eternei reîntoarceri” (Mircea Eliade), fiind absolut obligatoriu pentru o lume perfectă în care noul nu are acces. O asemenea

doctrină nu poate fi decât conservatoare, excluzând schimbul de idei, comunicarea. Ordinea primordială este perfectă și ea trebuie să rămână aceeași, la fel. Explozia scrierii a venit să răstoarne în mod spectaculos această ordine care părea, la un moment dat, imuabilă. Scrierea, în esență, înseamnă, înainte de toate, comunicarea largă între oameni, o mare disipare a cunoașterii. De aceea, până la urmă „balastul” oralității a fost aruncat peste bord. Drumul scrierii a fost deschis, inventarea, mai târziu, a tiparului încununând acest proces. Trecerea la cuvântul scris la carte simbolizează dreptul fiecărei comunități de a promova, nediscriminatoriu, concepte, idei, gânduri.

Și totuși, dintr-un anumit punct de vedere, faraonul Thamus a avut dreptate. Omul contemporan, într-o lume trepidantă și stresantă, în care Internetul este „regele”, a început să apeleze din ce în ce mai mult la părerile altora într-un fenomen ca lectura, care ar trebui să fie personal, intim, o re-creare a operei respective. „Opera deschisă” a lui Umberto Eco este o perspectivă îndepărtată, tinerele generații preferând referințele critice în loc să citească personal o operă literară. Petre Pânzaru semnala faptul că aprecierile criticilor la operele lui Shakespeare, Goethe sau Tolstoi întrec ca volum dimensiunile scrierilor lăsate umanității de geniul lor literar: *Între contemporani și autorii clasici (dar nu numai, apreciem noi) se interpune o Himalaie de cuvinte, de propoziții, de interpretări, de comentarii, unele pertinente, dar multe artificiale, redundante, care au păcatul de a întârzia sau chiar bara contactul cu operele originale.* (7) Problema nu este nouă, Nicolae Iorga sesizând lucid fenomenul: *Nu se citesc de la o bucată de vreme cărțile, și cel mai mare filosof este judecat de*

trei sferturi din cei care se ocupă de filosofia lui, nu după ce a scris, căci cartea rămâne nedeschisă în rafturile bibliotecilor, ci după ceea ce din gândirea lui a pătruns în cărțile de istorie sau de teorie, și uneori chiar în modeste manuale. (8)

Într-adevăr, scrierea alfabetică conține în ea un potențial pericol, acela al dezvoltării unilaterale a rațiunii în detrimentul sensibilității. Platon, între Socrate, apărătorul culturii orale și Aristotel, adeptul culturii scrise, scotea în evidență multe dintre inconvenientele unui text (impersonalitate, invariabilitate, generalitate, tendințe spre alienare). *Scrierea, dragul meu Phaidros, seamănă într-adevăr cu pictura, și tocmai aici stă toată grozăvia. Aceste figuri cărora le dă naștere pictura se ridică în fața noastră asemenea unor ființe însuflețite. Dar dacă le încerci cu o întrebare, ele se învâluiesc într-o foarte solemnă tăcere. La fel se petrece și cu gândurile scrise: ai putea crede că ele vorbesc, însuflețite de spirit. Dar dacă le pui o întrebare, vrând să te lămurești asupra vreunei afirmații ele nu îți răspund decât un singur lucru, mereu același. Și de îndată ce a fost scrisă, odată pentru totdeauna, fiecă cuvântare colindă pretutindeni păstrând aceeași înfățișare și pentru cei ce o pricep, și pentru cei cărora nu le spune nimic. Ea nu știe în fața cui se cuvine să vorbească și în fața cui să tacă. Iar dacă a fost disprețuită sau pe nedrept hulită, ea trebuie, de fiecare dată, să-și cheme în ajutor părintele; singură, nu e în stare nici să se apere, nici să-și vină în ajutor. (9)*

În zilele noastre, critica, de pe această poziție, a scrisului, a cuprins și mass-media. De exemplu, Marshall McLuhan spera ca, în viitor, cultura scrisului și a cititului, care stimulează cu precădere activitatea intelectuală, să fie înlocuită cu o cultură oralo-vizuală care va educa sensibilitatea și nu va aduce prejudicii intelectului.

Epoca Internetului ne-a readus, în opinia lui Umberto Eco, în era alfabetică: *Dacă ne-am crezut vreodată în civilizația imaginii, computerul ne readuce în Galaxia Gutenberg: acum toată lumea este nevoită să citească. (10)* Ce aduce însă nou Internetul din această perspectivă? Vă vom supune atenției câteva idei reieșite din articolul lui Vintilă Mihăilescu (11), intitulat „Turnul lui Babel” și apărut în *Dilema Veche* (noiembrie 2010).

În primul rând, Internetul trebuie considerat o revoluție epocală în domeniul „tehnologiilor de comunicare”, precum a fost și scrisul la vremea sa. Trebuie înțeles faptul că o tehnologie de comunicare marchează în profunzime relațiile sociale, structurând în același timp și mintea oamenilor, aparatul lor cognitiv – omul culturii orale este diferit de omul culturii scrise (desigur, la nivel de gândire). Tehnologia multimedia pune în prim plan imaginea (văzul), determinând astfel „relativa periferizare a scrisului”. Acesta din urmă a dus la „dezvoltarea gândirii critice și abstracte”, permițând depozitarea gândirii, dar și compararea gândirilor diferite în timp și spațiu. Conform lui Jack Goody (citad de autor), scrisul a făcut totodată vizibilă contradicția forțând astfel arta comentariului. Înainte de toate însă scrisul a permis „operarea definitorie cu concepte și idei”, în condițiile în care imaginea ca atare nu poate fi niciodată un concept; îl poate ilustra, îl poate sugera, dar nu-l poate înlocui. Un copil care plânge, văzut pe ecranele a milioane de oameni, este mai convingător decât un milion de discursuri, dar nu este o idee; imaginea poate fi mult mai persuasivă decât scrisul, dar niciodată la fel de inteligibilă. În opinia lui Vintilă Mihăilescu, Internetul nu înseamnă numai imagine, una dintre cele mai frecvente utilizări fiind aceea a

unei oralități secundare care, în mod paradoxal, se folosește de texte (virtuale) care înglobează „sui-generis” structuri ale oralității. Se întâlnesc prescurtări, formulări eliptice, aproximații și contradicții: *Textul discuțiilor virtuale nu mai are nimic din caracterul încheiat și încheiat al scrierilor de altădată, de la scrisori la cărți. (...) Textualitatea virtuală trebuie să rămână o improvizație orală.*

În altă ordine de idei, oralitatea secundară elimină relația față în față, esențială pentru oralitatea primară, grupul social fiind înlocuit de rețeaua virtuală. Comunicarea este una „anonimă” și „fantasmă”, fiecare participant având o mare autonomie și libertate: *Ascuns sau nu în spatele e-anonimatului, acesta nu mai are nici o limitare, nici geografică, nici socială, nici simbolică – poate comunica cu oricine, de oriunde și oricum.*

Oralitatea (primară) se constituie în jurul unui înțelept al clanului, scrisul fiind un apanaj al puterii, de-a lungul istoriei, în timp ce web-ul este aproape liber de orice control, cu condiția să fii (și să rămâi) branșat: *Dacă timpul (forma împlinită a scrisului) a fost o „tehnologie a individualismului” – după cum afirma McLuhan – se poate spune astfel că multimedia este o tehnologie a omului branșat, dependent din nou de comunitate, dar una fără chip.*

Concluzia autorului, cu referire la România, este semnificativă: *Ceea ce este însă fascinant este faptul că trăim într-o (scurtă) perioadă a istoriei în care aceste noi tehnologii de comunicare, despărțite altminteri de secole sau chiar milenii, coexistă. România este în prezent o societate pre-modernă o oralității reziduale, moștenire încă vie a societății țărănești, o societate modernă a scrisului, în care scriitorul este elita, iar aceasta este încă referința*

și o societate post-modernă a Internetului, în care rețeaua face tot mai mult regula. Totul într-o fascinantă devălmășie. Nu ar trebui să ne mirăm deci prea tare că avem probleme de comunicare...

Note:

1. Octavian Sachelarie, *De la mentalitatea bibliofagă la Evenimentul zilei (eseuri sociologice)*. Prefață de Emilian M. Dobrescu, Pitești, Editura Paralela 45, 1997, pp. 31-46.
2. René Maheu, *Des livres pour tous, Message du directeur général pour l'Anne Internationale du livre 1972*. În: *Cronique de l'Unesco*, janvier 1972, vol. XVIII, nr. 1, p. 3.
3. Nicole Robine, *Lectura*. În: *Escarpit, Robert, Literar și Social, Elemente pentru o sociologie a literaturii* (Traducere și prefață de Constantin Crișan. Note de Florian Gaba), București, Editura Univers, 1974, p. 226.
4. Octavian Sachelarie, *op.cit.*, p. 15.
5. Dan Pavel, *Bibliopolis, Eseu asupra metamorfozelor cărții*, București, Editura Cartea Românească, 1990, p. 13.
6. Phaidros, 274e-275b. În: Platon, *Opere*, vol. IV (Ediție îngrijită de Petru Creția), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 485.
7. Petre Pânzaru, *Viața sub privirile filosofiei și ale științelor contemporane*, București, Editura Albatros, 1985, p. 243.
8. Nicolae Iorga, *Sfaturi pe întunec, II*, București, Editura Fundațiilor, 1940, p. 87.
9. Phaidros, 275e. În: Platon, *op.cit.*, p. 486.
10. Jean-Claude Carrière, Umberto Eco, *Nu sperați că veți scăpa de cărți! Convorbiri moderate de Jean-Philippe de Tonnac* (Traducere din limba franceză de Emanoil Marcu), București, Editura Humanitas, 2010, p. 14.
11. Vintilă Mihăilescu, *Turnul lui Babel*. În: *Dilema Veche*, nr. 352, 11-12 noiembrie 2010, p. 9.